

5. Максименко С.Д. Учбове навантаження і збереження психічного здоров'я студентів // Журн.АМН України – К. : 2001, Т.7 - №3. – С. 464-474.
6. Семиченко В.А. Психическое состояние. – К. : Магістр-5, 1998. – 207 с.
7. Соловьев Г.М. Формирование физической культуры студента в ракурсе современных образовательных технологий. – Ставрополь : СГУ, 1999. – 168 с.
8. Столяров В.И., Кудрявцева Н.В. Новые формы физкультурно-спортивной работы с учащейся молодежью // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 1998. - №1. – С. 21-28
9. Ткачев Ф.Т. В поисках мышечной радости. – К., 1988. – С. 36-54.

In the article the problem of motive activity and capacity is considered in the mode of studies and rest of student young people.

Key words: studies, activity, dynamics, capacity, rationalization, efficiency.

УДК 378.091.12.011.3:004.9

Лалак Н.В.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ВНУТРІШНІЙ КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Автор прагне розкрити структуру професійної компетентності майбутнього вчителя як динамічну інтегровану характеристику його особистості, аналізуючи її компоненти: аксіологічний, когнітивний, багатокультурний, аутопсихологічний, комунікативний.

В умовах впевненого поступу українського суспільства до утвердження демократичних цінностей принципово змінюється розуміння цілей вищої педагогічної освіти: орієнтація на підготовку компетентного вчителя, тобто фахівця у всій повноті його особистісного, духовного багатства і індивідуальної своєрідності, здатного виховувати підростаюче покоління гуманними і діяльними людьми, тим самим сприяючи демократизації суспільства.

Гуманізація освіти неможлива без особистості педагога-гуманіста. З нею пов'язуються надії на подолання кризи у міжособистісних стосунках (бездуховності, аморальності, конфліктності, жорстокості і т.д.). Абсолютно очевидно, що загальноосвітній школі сьогодні потрібен інший вчитель – носій нової гуманістичної ідеології, не просто «транслятор знань», а цілісна компетентна особистість. Без сформованості професійної компетентності в майбутнього вчителя неможливе успішне виховання підростаючого покоління. Майбутній вчитель повинен виразно усвідомлювати, що рівень розвитку його професійної компетентності сьогодні – визначить завтра духовно-етичний, економічний рівень розвитку суспільства в цілому. Належний рівень розвитку професійної компетентності студента педагогічного ВНЗ як внутрішній компонент і невід'ємна умова успішної діяльності, дає змогу майбутньому фахівцю виконати своє призначення педагога-гуманіста, здібного до творчості, вільного вибору власного рішення, професійного самовдосконалення.

Проблема розвитку педагогічної майстерності вчителя привертати увагу багатьох педагогів (І.Бех, В.Бондар, І.Зязюн, І.Кривонос, А.Макаренко, В.Сухомлинський, О.Сухомлинська, Н.Тарасевич, М.Ярмаченко та ін.). Вчені наголошують, що педагогічна майстерність вчителя не виникає сама по собі, вона формується й розвивається у процесі спеціально організованої навчально-педагогічної діяльності. Теорію компетентностей у вітчизняній дидактиці та методиці останнім часом

розробляють Н.Бібік, О.Локшина С.Клепко, О.Овчарук, О.Савченко, Л.Сохань, С.Трубачева тощо. Питанням змісту та організації історичної освіти на основі компетентнісного підходу присвячені праці відомих фахівців з методики навчання історії К.Баханова, А.Булди, Т.Ладиченко, О.Пометун, С.Терно, О.Удода, Г.Фреймана та інших.

Професійна компетентність вчителя – динамічна інтегративна характеристика особистості педагога, що є синтезом аксіологічного, когнітивного, багатокультурного, аутопсихологічного та комунікативного компонентів. Аналіз та характеристика кожного із означених критеріїв дозволить нам показати їх зовнішній прояв у відповідному рівні сформованості когнітивного, аксіологічного, технологічного та особистісно-творчого критеріїв-показників рівня сформованості професійної компетентності учителя.

Нові тенденції у соціально-політичному, економічному та духовно-культурному житті України, її інтеграція у світовий освітній простір висувають принципово нові вимоги до національної системи освіти, насамперед, до викладача, вчителя. Актуальність цих завдань зростає у зв'язку із сучасною трансформацією загальної середньої освіти. Її орієнтири закладено у таких нормативно-правових документах та інших документах щодо розвитку освіти, де акцентуються необхідність гуманізації освіти, методологічна переорієнтація процесу навчання на розвиток особистості учня, визнання та поваги до її самобутності й самоцінності, формування компетентності учня як загальної здатності до ефективної дії у різних сферах життя на основі знань, досвіду, системи цінностей, умінь і навичок, набутих у процесі навчання.

Як слушно зазначив С.Вершловський, завершення формування спеціаліста – результат розвитку його особистості в процесі навчання у ВНЗ, виявлення його громадянської позиції відбувається на етапі професійного становлення. Вищий навчальний заклад освіти інтегрує весь досвід особистості, підпорядковуючи його професійній ролі [8].

З процесом підготовки сучасного вчителя пов'язується оптимальний розвиток особистості, майбутнє людини і людства. Від рівня розвитку професійної компетентності вчителя залежить не лише соціально-етичне здоров'я країни, але і щастя кожної окремої людини. Тому так важливо виявити педагогічно значущі резерви в підготовці вчителя, задати інтенцію зростання його професійної компетентності. Саме такий підхід визначає теоретичне підґрунтя фундаментальної педагогічної проблеми підготовки майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі, суть якої ми вбачаємо в необхідності розвитку його професійної компетентності.

За визначенням відомого фахівця в царині професійної підготовки педагогічних кадрів Н.Ничкало професійна компетентність вчителя – це «гармонійне поєднання знань навчальної дисципліни, методики і дидактики викладання, а також умінь і навичок культури педагогічного спілкування» [6, с. 8]. У структурі професійної компетентності вчителя історії вона вирізняє дві підструктури: діяльнісну (знання, уміння, навички і здібності особистості, необхідні для здійснення педагогічної діяльності) і комунікативну (знання, уміння, навички, необхідні особистості для здійснення педагогічного спілкування).

Центральним структурним елементом професійної компетентності вчителя більшість дидактів визначають аксіологічний компонент, оскільки гуманістичні ціннісні орієнтації є внутрішнім орієнтиром педагогічної діяльності. Цінності є «власною духовною інтенцією» особистості, вони регулюють стосунки людей [5]. Найважливішим зпоміж ціннісних орієнтацій є ставлення до дитини як людини, переважне висунення соціальної ролі дитини як людини на перше місце серед всіх її соціальних ролей. Проголошення гуманістичного ставлення до дитини ніяк не

закреслює врахування психологічної природи дитинства, але ставить головний акцент на відношенні «людина — людина», відсунувши на другий план стосунки «вчитель — учень».

Отже, гуманістичні ціннісні орієнтації є віссю свідомості, навколо якої обертаються помисли, відчуття людини. Вони спрямовують, орієнтують, регулюють стосунки людей. Гуманістичні цінності покладені до основи педагогічної підтримки, яка передбачає рівність стосунків, навчання без примусу, ставлення до навчання як творчої взаємодії вчителя і учня. Педагогічна підтримка заснована на принципах творчого підходу до розвитку особистості (Ш.Амонашвілі, І.Волков, Е.Ільїн, В.Краковський, В.Шаталов та ін.). Ядром аксіологічного компоненту професійної компетентності вчителя ХХІ століття є наступні гуманістичні ціннісні орієнтації: людина, любов, праця, світ, свобода, совість, справедливість, добро, істина, краса, знання тощо. У своїх діях і вчинках вчитель має керуватися цими та іншими загальнолюдськими цінностями і залучати до них своїх вихованців. На основі зазначених особистісних гуманістичних ціннісних орієнтації поступово у майбутнього вчителя формуються відповідні соціальні якості, що проявляються у його вчинках поведінці, професійній діяльності як результат сформованості аксіологічного компоненту (його зовнішній прояв) професійної компетентності. Особистісні якості визначають характер професійного наміру та детермінують практичну діяльність учителя. У педагогічній системі К.Ушинського особлива роль також належить якостям особистості вчителя. Обґрунтовуючи ідею гуманістичних взаємин вчителя і учня, педагог вважав, що лише гуманна особистість педагога здатна сформулювати гуманні якості дитини. Він писав: «Вплив особистості вихователя на молоду душу складає ту виховну силу, яку не можна замінити ні підручниками, ні моральними сенсаціями, ні системою покарань і заохочень» [10, с. 29]. Безумовно, гармонія розвинених інтелектуальних, етичних і громадянських якостей є умовою успішної педагогічної діяльності.

Наступним компонентом у структурі професійної компетентності майбутнього вчителя є когнітивний компонент, який містить як предметні, так і педагогічні знання на рівні їх застосування в навчально-виховному процесі. На думку багатьох учених, засвоєння системи знань на рівні їх застосування — це основний зміст та найважливіше завдання навчання [9, с. 238]. Однією з важливих складових педагогічних знань є знання про педагогічні технології і способи їх застосування. У Концепції педагогічної освіти особливо наголошується на тому, що сьогодні, як ніколи, постає проблема запровадження сучасних педагогічних технологій, вдосконалення організації робочого часу викладача та навчального часу студента і, особливо, у частині його самостійної роботи [3]. Окрім цього, як умову професійної компетентності учителя варто розглядати володіння ним певними методологічними знаннями (знання загальних законів і категорій діалектики, законів розвитку, філософське розуміння основ педагогіки та психології, проблем особистості; загальнонаукових методів; знання методології педагогіки, педагогічного процесу тощо); теоретичними (знання принципів побудови вітчизняної освіти, її системи й змісту освітніх програм) та спеціальними знаннями, до яких відносять знання предмету, що викладається; знання педагогічних технологій, сучасних інноваційних методичних систем навчання та виховання; знання методів активізації інтелектуальної діяльності та шляхів загального особистісного розвитку дітей; знання методів, засобів і форм організації роботи та управління життям дитячого колективу.

Наступний компонент професійної компетентності майбутніх вчителів — багатокультурність. Сучасний педагог повинен одночасно усвідомлювати себе носієм як національних, так і загальнолюдських цінностей та мати планетарне мислення. За своєю природою — це новий погляд на світ, його проблеми, можливі шляхи їх вирішення, боротьба за виживання людства, збереження довкілля, шлях до миру й благополуччя, відмова від застарілих стереотипів і норм, від усіх видів егоїзму. Це

мислення, спрямоване на усвідомлення цілісного, взаємопов'язаного та взаємозумовленого світу. Необхідність формування в майбутніх вчителів багатокультурного компонента професійної компетентності пов'язана з тим, що на початку XXI століття нагально постає проблема мирного співіснування й продуктивного співробітництва людей різних націй, віросповідань, прибічників різноманітних стилів життя, представників різних культур, тобто проблема діалогу культур. Тенденції розвитку світового співтовариства свідчать про те, що в глобальному масштабі єдиним шляхом до прогресу людства є інтеграція на рівні виробництва, споживання, формування національної самосвідомості, розвитку міжкультурних зв'язків. Як зауважує Д. Майерс, у світі, розділеному війнами, справжній мир вимагає поваги й до відмінностей, і до подібності культур. Щоб оцінити вплив культури, досить просто зіткнутися з іншою. Кожна культура має свої власні поняття з приводу загальноприйнятої поведінки. Люди часто ставляться до подібних соціальних очікувань або "норм", як до якоїсь негативної сили, що змушує нас сліпо додержуватися традицій. Норми обмежують і контролюють нас так непомітно, що ми ледве усвідомлюємо їхнє існування. Як риби у воді, ми настільки занурені у свою власну культуру, що нам необхідно розлучитися з нею, щоб усвідомити сам факт її існування. Немає кращого способу усвідомити норми своєї культури, ніж просто пожити в іншій і переконатися, що там діють саме так, хоча ми, напевне, вчинили б інакше [4, с. 148]. Діалог культур поступово стає визначальним у різних сферах нашого життя. Однак найбільш він є важливим для формування пріоритетів розвитку сучасної освіти.

Рада Європи назвала в числі ключових компетентностей, якими школи повинні «озброїти» молодь, компетенції, що стосуються життя в багатокультурному суспільстві: розуміння міжкультурних відмінностей, пошана один одного, здатність жити з людьми інших культур, мов, релігій, володіння навичками спілкування [8].

Вчитель з високим рівнем сформованості професійної компетентності повинен, в першу чергу, сам володіти полікультурним компонентом і розвивати у студентів інтерес до іншої культури, формувати ставлення пошани і розуміння до культурних норм інших народів. «Багатокультурність покликана стати невід'ємною частиною професіоналізму кожного вчителя.» [8, с.454].

Ми виділяємо такі показники сформованості багатокультурного компоненту професійної компетентності світосприйняття; привласнення морально-етичних, естетичних національних та загальнолюдських цінностей; розуміння взаємозалежності між собою та всіма людьми; комунікативної культури, а саме знання етики дискусійного спілкування й взаємодії з людьми, які дотримуються інших поглядів, віросповідань, з представниками інших культур; загальнопланетарного способу мислення; толерантність, поважливе ставлення до мови, релігії, культури різних націй; засвоєння загального соціального досвіду, накопиченого людством в процесі розвитку; культурного кругозору, опанування вміннями орієнтуватися в швидко змінному світі.

Аутопсихологічний компонент, на нашу думку, також є важливою складовою професійної компетентності майбутніх вчителів. Сучасні вчені розглядають цей компонент як елемент професійного розвитку і вважають, що він віддзеркалює готовність та здатність особистості до цілеспрямованої роботи, що веде до змін властивостей особистості, її поведінки, діяльності та відношень щодо прогресивного особистісно-професійного розвитку [1]. Під професійною спрямованістю вчителя розуміється перш за все його інтерес до професійної діяльності та здатність нею займатися. На думку дослідників, аутопсихологічний компонент містить властивості особистості, що дозволяють спрямувати активність людини на самопізнання, адекватну самооцінку, самоконтроль, самокорекцію. Основними показниками сформованості аутопсихологічного компоненту є готовність до самопізнання,

самовдосконалення; емоційно-позитивне ставлення до педагогічної професії; усвідомленням життєвої значущості обраної професії; стійкість професійно-пізнавального інтересу; пізнавальна активність особистості.

Ще одним важливим компонентом професійної компетентності вчителя є комунікативний, оскільки вміння спілкуватися є необхідним для професійної діяльності, адже він працює у сфері “людина – людина”, яка передбачає здатність успішно функціонувати в системі міжособистісних стосунків. Як відомо, комунікативна діяльність вчителя, на відміну від будь-якої іншої професії, має освітню спрямованість у тому сенсі, що вона є не лише його особистісною якістю, але припускає наявність уміння (а головне бажання) транслювати свої знання у галузі духовної культури і відчуття самовдосконалення. Надзвичайно цікавою у цьому контексті є думка психологів про те, що вчитель, який володіє високим рівнем розвитку комунікативної діяльності: а) любить дітей, захищає їх права й інтереси, піклується про їх здоров’я і самопочуття, виявляє доброту і пошану до кожного школяра незалежно від успіхів у навчанні, відповідально ставиться до своїх виховних функцій, авторитетний серед дітей і батьків; б) розуміє психологію школяра, застосовує розумні вимоги до організації навчання і виховання, уміє аналізувати освітню ситуацію, причини неадекватної поведінки дітей, здатний схвалювати обгрунтовані рішення, передбачати їх соціальні наслідки; в) цікавиться наукою, володіє глибокими і різносторонніми знаннями з навчальної дисципліни, уміє самостійно обирати і розробляти оригінальні технології й індивідуальні програми навчання, викликає в учнів інтерес до навчання, добивається позитивних результатів у навчанні і розвитку дітей; г) творчо підходить до навчання і виховання, має індивідуальний педагогічний почерк, удосконалює систему власної (дидактичної, виховної, методичної) діяльності, має авторські методичні розробки, бере участь в інноваційній або науково-дослідній роботі, створює нові зразки педагогічної практики, надає методичну допомогу колегам в засвоєнні нововведень; д) у всіх ситуаціях педагогічної взаємодії виявляє високу культуру поведінки, здібний до етично-вольової саморегуляції, займається професійною самоосвітою і самовихованням, є зразком культурної людини [2, с. 39].

Отже, професійна компетентність вчителя – динамічна інтегративна характеристика особистості педагога, що є синтезом аксіологічного, когнітивного, багатокультурного, аутопсихологічного та комунікативного компонентів і зовнішньо проявляється у відповідному рівні сформованості сукупності відповідних показників. На жаль, іноді прагнення до формування у студентів педагогічних вишів якостей, що є показниками наявності у них означених вище компонентів професійної компетентності не завжди відповідає реаліям сьогодення і, як не прикро, якась із складових все ж іноді випадає із характеристики сучасного педагога, який би відповідав означеним критеріям. Проте, це уже не суто проблема підготовки педагога-фахівця. Адже не винайдено ще прилад, який би визначав моральну відповідність абітурієнта педагогічного навчального закладу високому призначенню УЧИТЕЛЯ.

Список використаних джерел

1. Акмеология: [учебное пособие] / А.Деркач, В.Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с.
2. Бодалев А.А. Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации / [А.А. Бодалев треба ще перерахувати трьох и др.]. – Г., 1987. – 164 с.
3. Концепція педагогічної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1999. – № 8. – С. 9–25.
4. Майерс Д. Социальная психология. 6-е изд., перераб. и доп. / Дэвид Майерс – СПб. : Питер, 2002. – 752 с.
5. Максимов В.Г. О формировании профессионально-педагогического интереса В.Г. Максимов // Сов. педагогика. — 1974. — №12. — С. 75–81.

6. Ничкало Н.Г. Педагогіка вищої школи: крок у майбутнє: [монографія] / Н.Г. Ничкало. – К., 2001. – 456 с.
7. Оконь В. Основи проблемного обучения: [пер. с польск.] / В. Оконь — М. : Образование, 2008. – 208 с.
8. Профессиональная деятельность молодого учителя (социально-педагогический аспект) / под ред. С.Г. Вершловского, Л.С. Лесохиной. – М. : Педагогика, 1982 – 254 с.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2-х т. т.1. / АПН СССР / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – 485 с.
10. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. / К.Д. Ушинский – М. : Педагогика, 1974. – Т.1.– 584 с.

The author tries to expose the structure of professional competence of future teacher as dynamic integrated characteristic of his personality, analysing its components: axiological, kognitive, multicultural, autopsychological, communicative.

УДК 31.015.3:005.32

Мендерецький В.В., Грунттей Т.І.

КОНТРОЛЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗАСВОЄННЯМ ЗНАНЬ

У статті розглядається проблема контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів. Визначено місце контролю в системі управління цією діяльністю. Виділені головні складові контролю знань. В умовах впровадження компетентного підходу до навчання розглядаються основні вимоги до контролю знань.

Ключові слова: *контроль, зворотній зв'язок, самоконтроль, управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів.*

Головне завдання освітньої політики в Україні – створення умов для якісної освіти. Наразі ведеться пошук моделей навчання, які спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів, забезпечення добротного оволодіння необхідними знаннями та трансформацію їх в компетентності. Управління процесом засвоєння знань є послідовною реалізацією етапів пізнавальної діяльності, що визначаються новими підходами в організації навчального процесу, який будується на компетентному підході до навчання, на зміні позиції самого вчителя як організатора пізнавальної діяльності учнів, безпосереднього учасника спільної роботи в системі «учитель – учень».

Обов'язковим компонентом цього процесу є перевірка його результативності, систематичне отримання учителем об'єктивної інформації про хід навчально-пізнавальної діяльності учнів. Ефективне управління пізнавальним процесом учнів у школі залежить від рівня контролю їх знань. Саме тому збільшення уваги до проблеми контролю в школі зумовлене не тільки бажанням визначити ступінь підготовленості учнів, але і потребою удосконалити всю систему навчання. А для цього варто визначити місце контролю в системі управління навчально-пізнавальною діяльністю.

Питання удосконалення контролю не нове у педагогічній науці і практиці. Йому приділялась значна увага вчених-педагогів (С. Т. Шацький, Ш. О. Амонашвілі, С. Ф. Сухорський) і досвідчених педагогів-практиків (В. Ф. Шаталов, Л. А. Шумеева, М. П. Гузик).

Аналіз наукової літератури з даної проблеми показав, що серед дослідників немає єдиного трактування поняття «контроль». Так, Н. В. Басова у своїй роботі контроль